

Araştırma Makalesi

Giresun'un Emek Coğrafyasında “Fındığın Mekânlarını” Görmek¹

Emine ERDOĞAN²

ORCID: 0000-0002-3761-1361

Nezihe Başak ERGİN³

ORCID: 0000-0002-5993-9421

DOI: 10.54752/ct.1280834

Öz: Bu çalışma “fındık üretim süreci kentteki mekânları nasıl dönüştürüyor?” sorusuna odaklanmaktadır. Mekânın fındık emeği ile nasıl üretildiğini ve bu mekânsal üretimin fındık üretimini nasıl mümkün kıldığını inceleyerek, Giresun’da fındığın üretiminin esasen kapitalizmin mekânı üretmesiyle mümkün olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Makale kent mekânlarının fındık üretim süreci bağlamında nasıl üretildiğine odaklanarak, Giresun kentini, mekânı ve kentsel mekânı üretimini pasif ve fiziksel bir ele alışa dayanan fındığın coğrafyası olarak değil, fındık üretim sürecini sağlayan mekânın

¹ Bu makale 220K387 nolu “Küresel Ekonominin Yerel Duyguları ve Etiği: Şükran ve Fındık Üretiminin Organizasyonu” başlıklı TÜBİTAK projesinden üretilmiştir. Projenin saha çalışması başlamadan önce araştırmanın yürütüldüğü kurumdan gerekli etik izinler alınmıştır. Çalışmayı destekleyen TÜBİTAK’a, projenin araştırmacısı Dr. Öğr. Üyesi Hatice Atılğan’a ve proje bursiyerlerine (Ayşe Zere, Aleyna Nur Cemile Temel, Kübra Dal, İlayda Uğurlu, İlkin İren, Furkan Alicanoğlu ve Aşlhan Yazıcı) katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

² Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Merkez-Giresun emnerdogan@gmail.com

³ Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Merkez-Giresun basak.ergin@giresun.edu.tr

ERDOĞAN, E., ERGİN N.B., (2023) “Giresun’un Emek Coğrafyasında ‘Fındığın Mekânlarını’ Görmek”, Çalışma ve Toplum, C.2, S.77. s. 1209-1246

Makale Geliş Tarihi: 25.10.2022- Makale Kabul Tarihi: 27.03.2023

üretimi bağlamında düşünmeye bir davet olarak değerlendirilebilir. Çalışma fındık ve mekân arasındaki bu karşılıklı üretim sürecini görünür kılmak için; fındık üretim sürecinin birbirini tamamlayan "kalıcı" ve "geçici" mekânlarına, bu mekânların üretiminde işçilerin failliğine ve bunların sermaye lehine şekillenmelerine odaklanmaktadır. Yazı ilk olarak genel hatlarıyla emek coğrafyası çalışmalarını ve mekânsal örgütlenme (*spatial fix*) kavramını ele aldıktan sonra, mekânın üretiminde işçinin failliğine odaklanan kuramsal tartışmalara değinmektedir. Daha sonra görsel sosyoloji çalışmalarının azlığını dikkate alarak ayrı bir bölümde çalışmanın metodolojisini tartışacak ve fotoğrafın sosyolojik bir çalışmada nasıl kullanılabileceğini makalenin konusu özelinde görünür kılmaya çalışacaktır. Bulgular bölümünde ise fındık üretimiyle ilişkili olarak üretilen geçici ve kalıcı mekânlar saha çalışması kapsamında elde edilmiş olan fotoğraflar üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emek coğrafyaları, mekânın üretimi, mekânsal örgütlenme, işçinin failliği, görsel sosyoloji, fındık üretim süreci.

Seeing the "Hazelnut Spaces" in Labour Geographies of Giresun

Abstract: The study focuses on the question of how the hazelnut production process produces and transforms the space. By examining how space is produced within the labour process and how this spatial production makes hazelnut production possible, the article aims to illustrate that the production of hazelnut in Giresun is mainly possible through capitalism's production of space. Focusing on how urban spaces are produced within the hazelnut production process, the study is an invitation to see Giresun, not as the geography of hazelnut based on a passive and physically spatial approach, but in the context of the production of the space that provides and makes the hazelnut production process possible. To make this mutual production process between hazelnut and the space visible, the study proposes and elaborates on the "permanent" and "temporary" spaces of the hazelnut production process. The article will first discuss labour

geography studies and the concept of spatial fix. The study would contribute to the literature with an emphasis on the agency of the worker in the production of space. Then, considering the scarcity of visual sociology studies, the methodology of the study will be discussed in terms of elaborating on how photography can be used in a sociological study in terms of the production of space in the hazelnut production process. In the findings section, the temporary and permanent spaces produced in relation to hazelnut production will be made visible through photographs.

Keywords: Labour geographies, the production of space, spatial fix, worker's agency, visual sociology, hazelnut production.

Giriş: Fındık Üretiminde Emek ve Mekân⁴

Giresun denildiğinde muhtemelen pek çoğumuzun aklına ilk önce fındık gelecektir. Haksız da sayılmayız; şayet gidip görebilsek kentin hemen girişindeki panonun dahi "Fındığın Başkenti Giresun" ifadesiyle zihnimizi doğruladığına şahit oluruz (Bkz. Ek 1). "Giresun coğrafyası"⁵ "dünyanın en kaliteli fındığının"⁶ yetiştiricisi olmakla, TÜİK (2021) verilerine göre 2020 yılında 84 bin ton ile toplam fındık üretiminin yaklaşık %12, 6'sını gerçekleştirmekte⁷, fındık üretimine dahil olan nüfusun fazlalığı⁸ ve bunun

⁴ Makalenin yazarları olarak, Giresun'un dahil olduğu bir yazıda bu coğrafyanın üretiminde işçinin failliğini tartışmanın bizim için kişisel olarak oldukça kıymetli olduğunu söylemek isteriz. Her ikisi de zorunlu görevi nedeniyle Giresun'da çalışan ve emeği ile üniversite mekânının üretimine dahil olan kişiler olmak bu yazıyı bizim için özel kılıyor.

⁵ Merkez dahil 16 ilçesi bulunan, 2022 yılı TÜİK verilerine göre resmi olarak 450.862 kişinin yaşadığı Giresun coğrafyasından kastımız sadece fiziksel bir mekân ve sayısal bir nüfus verisinin ötesinde mekânın üretimi ve emeğin de dahil olduğu bir kavramsallaştırmadır.

⁶ Kent sakinlerinin ve fındık üreticilerinin iddiası olmaktan öte Giresun tombul fındığı olarak bilinen "Giresun yağlısı" Türkiye'deki fındık türlerinin en kaliteli ve aynı zamanda dünyanın en kaliteli fındıklarından da biridir (Alasavar vd., 2003).

⁷ Kalkınma Atölyesi'nin (2020) "Fındık üretiminin gerçekleştirildiği illerde fındık üretim alanları ve üretim miktarları verileri" haritasında, Giresun'un 1.177.780 dekarlık fındık üretim alanında fındık üretim alanı dağılımı %16, 78 olarak açıklanmıştır. Fındık üretim miktarı 84.766 bin tondur ve verim 72 kg./dekar'dır.

sonucu olarak fındığın gündelik hayat pratiklerini şekillendirmedeki merkezi rolüyle bilinmektedir. Dolayısıyla bu yazının fındık ile mekân arasındaki ilişkiyi ele almaya çalışacağı söylendiğinde bu Giresunlular için şaşırtıcı olmaz. Öyle ya –onlara göre– fındık her şeyi belirler; ne zaman düğün yapılacağından, kardeşler arası ilişkilerin mahiyetine, manilerden türkülere kadar (Bulut, 2018). Haliyle mekânı şekillendirmesinde de şaşılacak bir şey yoktur. Giresun'da yaşayanlar için çok belirgin olan bu ilişkiyi akademik bir yazıya taşımadaki temel amaç; sosyolojik teorinin “yaşanan bilgiye” bağlılığını gösterebilmektir.

“Fındık üretim süreci kentteki mekânları nasıl dönüştürüyor” sorusunu kuramsal olarak cevaplamak emeğin dönüştürücü rolünü yalnızca işçiler, üretim ilişkileri ya da sınıf ilişkileri üzerinden anlamamanın ötesine geçerek onu, toplumsal mekânı; yaşadığımız dünyayı şekillendiren aktif bir unsur olarak ele alabilmeyi sağlar. Marx'ın insanın emeğiyle dünyayı dönüştürdüğünü⁹ vurguladığını biliyoruz. Bu ifadenin çalışmanın ilişkilendiği emek ve kent literatürlerinde kabaca iki şekilde yorumlandığını söylenebilir. İlki anaakım emek literatüründe ele alındığı şekliyle işçinin emek gücüyle üretim ilişkilerini ve dolayısıyla içerisinde yaşadığı dünyayı sınıfsal olarak değiştirmesini işaret ederken; ikincisi ise kent çalışmalarındaki haliyle insanın doğaya artı değer üretebileceği bir meta olarak hükmetmesi, tahakkümü altına alması ve buna dair güç ilişkilerini ve dinamiklerini vurgulamaktadır. Bu anlamda emek çalışmalarında emek ve sosyal dünya arasındaki ilişkinin toplumsal mekân üzerinden yeterince tartışılmadığını, kent çalışmalarında ise emek sürecinin ve üretim ilişkilerinin sınırlı bir şekilde ele alındığını söylemek mümkündür.

Bu yazı söz konusu iki çalışma alanının bahsi geçen körlüklerini giderdiği düşüncesinden yola çıkarak emek coğrafyası tartışmalarından

⁸ Giresun nüfusunun ne kadarının fındık üretimine dahil olduğu ile ilgili net bir veri bulunmamakla birlikte, bu çalışmanın dahil olduğu saha çalışması boyunca rastgele görüşülmüş olan 159 kişinin tümünün az da olsa fındık bahçesi sahibi olmaları ve fındık üretiminde işçi, işveren ya da tüccar konumunda –bazen de tüm pozisyonlarda birden– bulunuyor olmaları metinde geçen ifadeyi doğrular niteliktedir.

⁹ Bu ifade doğrudan bir alıntı değil. Marx insanın kendisini emeğiyle ifade ederek içinde yaşadığı dünyayı/toplumu/topluluğu değiştirmesinin insanın doğası –onu diğer canlılardan ayıran şey– olduğunu, bunu gerçekleştirmediği takdirde yabancılaştığını söyler (Marx, 2016). Dolayısıyla ifade, Marx'ın insanın doğası, emek ve yabancılaşma ile ilgili tartışmalarının bir değerlendirmesi olarak okunabilir.

hareket ediyor. Marx'ın ifadesindeki insanın emeğiyle dönüşen dünyayı kentsel mekân üzerinden, emeği ise fındık üretiminin bahçe dışına çıkan kent mekânlarındaki üretimi üzerinden ele alıyor. Bir "taşra" kenti, büyük kentlerin "periferisi", "Karadeniz kenti" olarak tanımlanan, çoğu zaman tektipleştirilen ve büyük kentin karşıtı olarak ele alınan *–ve hatta bakımda yeterince araştırma yapılmayan–* Giresun,¹⁰ kapitalizmle ilişkisi göz ardı edilen ya da ancak fındık üretimi bağlamında ele alınan kentlerden biridir. Bu yazının da fındık üretimine odaklanarak aynı örüntüyü tekrar edeceği düşünülebilir. Ancak çalışma mekânının fındık üretim süreci bağlamında nasıl üretildiğine odaklanarak, Giresun kentini; mekânı ve kentsel mekânın üretimini pasif ve fiziksel bir ele alışa dayanan fındığın coğrafyası olarak değil, fındık üretim sürecini sağlayan mekânın üretimi bağlamında düşünmeye davet ediyor. Mekânın fındık emeği ile nasıl üretildiğini ve bu mekânsal üretimin fındık üretimini nasıl mümkün kıldığını inceleyerek, fındık ve mekân arasındaki bu karşılıklı üretim sürecini görünür kılmak için fındık üretim sürecinin birbirini tamamlayan "kalıcı" ve "geçici" mekânlarına ve bunların sermaye lehine şekillenmelerine odaklanıyor. Burada yazıyı kuramsal olarak emek coğrafyaları çalışmalarına yaklaştıran nokta; mekânın üretiminin sadece güç sahipleriyle gerçekleşmediği, emekçilerin bu süreçte mekânı üreterek ve emekleriyle kullanıp sahiplenerek, mekânı, fındığı ve emek gücünün yeniden üretimini gerçekleştirdiği vurgusudur.

Aşağıda ilk olarak genel hatlarıyla emek coğrafyası çalışmaları ve mekânsal örgütlenme (*spatial fix*) kavramı ele alındıktan sonra, mekânın üretiminde işçinin faillğine odaklanan tartışmalar ve fındık üretimindeki iş gücünün genel profili sunulmaktadır. Daha sonra görsel sosyoloji çalışmalarının azlığı dikkate alınarak çalışmanın metodolojisi ayrı bir bölümde tartışılmakta ve fotoğrafın sosyolojik bir çalışmada nasıl kullanılabileceği örneklendirilmektedir. Bu anlamda yazının Türkçe literatürde gelişen görsel sosyoloji çalışmalarına (bkz. Erkonan, 2014; Güneş,

¹⁰ Çalışmanın odaklandığı Giresun kent merkezindeki "fındığın mekânları" üzerine önemli bir çalışmada, bu mekânlar fiziki mimari plan ve lojman olarak barınmayı da içeren mekânsal düzenlemeleri içeren kalıcı mekânlara referansla ele alınmıştır (Demirkan ve Karabrahimoğlu, 2018). Kent hakkında "düzensiz kentleşme" açısından bir çalışma olarak bkz. Bekdemir, Elmacı ve Köse (2016); çocuk oyun alanlarının değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Memiş ve Gülcan (2020) ve kentteki parkların kullanıcı memnuniyeti hakkında bir çalışma için bkz. Atabeyoğlu ve Ayhan (2020).

2017; Tuncer, 2017) katkı sunacağı umulmaktadır. Takip eden bulgular bölümünde ise fındık üretimiyle ilişkili olarak üretilen geçici ve kalıcı mekânlar fotoğraflar üzerinden tartışılmaktadır.

Emek Coğrafyalarının Mekânı

Lefebvre'nin (1976) bundan neredeyse 50 yıl önce belirttiği gibi kapitalizm mekânı işgal ederek ve onu üreterek hayatta kalır. Günümüz kent sosyolojisi ve mekân çalışmalarının bu durumun çoğunlukla "büyük kentler" için geçerli olduğu kabulü üzerinden hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ne var ki Giresun –ve elbette diğer kentler– bu işgalden ve üretimden azade değildir. Sermaye, birikimi sağlamak için her zaman kendine özgü belirli mekânsal düzenleme tipleri yaratmaya ihtiyaç duymaktadır (Lefebvre, 1976). Herod (1997; 2003), Lefebvre'den hareketle fakat aynı zamanda ona emeğin rolü bağlamında bir eleştiri getirerek, mekânın üretiminin sermaye ve kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminin merkezinde olduğunu işçinin failliği ve dolayısıyla emek coğrafyaları bağlamında tartışmaktadır. Emek coğrafyası “kapitalizmin ekonomik coğrafyasını, işçilerin mekânı (*space*) nasıl şekillendirdiğini anlayarak, emeğin gözünden görme çabası” (Herod, 1997:3) olarak tanımlanmaktadır. Bu ele alış, kapitalizmin coğrafyasını şekillendirme noktasında işçilerin failliğini merkeze alır ve sermayenin mekânları nasıl şekillendirdiğine ilişkin tartışmalara işçilerin bu dönüşümdeki rolünü vurgulayarak katkıda bulunur (Herod, 1997). Emek coğrafyası tartışmalarında, ekonomik coğrafyanın çalışma alanının lokasyonu ile ilgili kararları sermayenin aldığı vurgulamasının aksine, işçilerin özellikle emek gücünün yeniden üretimi için çalışma yerinin konumu, eve ve ulaşım erişim, yatırımların hangi bölgeye yapılacağı gibi konularda aktif karar alıcılar olduğu vurgulanmaktadır (Herod, 1997).

Mekânın üretimi, sermayenin birikimi ve hareketi kadar emek gücünün yeniden üretimi ve işçilerin hayatta kalma stratejilerinin de ayrılmaz bir parçasıdır ve dolayısıyla işçiler bu sürecin aktif katılımcıları, coğrafi aktörleridir (Herod, 1997). Mekânın üretiminde sermayedense işçinin rolünü ön plana çıkaran emek coğrafyası çalışmaları, sermayeye yoğunlaşan çalışmalarda işçinin failliğinin göz ardı edildiği savunarak (Castree, 2007; Chaudhary, 2020; Coe, 2012; Herod, 1997; Strauss, 2020), mekânın işçiyi ve işçinin de mekânı karşılıklı olarak şekillendirdiği üzerinde durmaktadırlar. Böylelikle, mekânın –emek ve işçiyi– emek coğrafyalarının adeta özünde ve emeğin için olduğunu göstermektedirler (Castree, 2007; Herod, 2003).

Mekânın üretiminde sermaye ve emek dışında devletten de etkili bir aktör olarak bahsetmek gerekir. Bu üç aktör de kendi çıkarları için zaman zaman birbirleriyle çelişen "mekânsal örgütlenmeleri" ("*spatial fix*")¹¹ gerçekleştirirler (Chaudhary, 2020). Harvey (2001) "*fix*" kavramının farklı anlamlarını (tamir etme, sorunun –bir süreliğine– çözümü dahil olmak üzere) tartışmış ve sabitlemenin –bu yazıda kullanıldığı şekilde örgütlenmenin– durağanlığı değil akışkanlığı mümkün kılan bir müdahaleye ve uygulamaya işaret ettiğini belirtmiştir. Mekândaki örgütlenmenin (*spatial fix*) kendi düzenlenmesini ve kapitalizmin coğrafyalarını yaratması gerekir (Harvey, 2001). Sermayenin dolaşımı ve yayılması aslen mekânsal örgütlenmenin bütünüyle bir parçasıdır (Harvey, 1982). Diğer taraftan devlet ise özellikle mekânın yeniden üretim için düzenlenmesinde, fiziksel ve sosyal altyapı –konut, sağlık hizmeti, eğitim, kültürel hayat– hizmetleri vasıtasıyla rol oynar. Bununla birlikte, kendi soyut, kurumsal mekânını da üreten devlet ve politik iktidar, toplumda tekrar ve tekrar ortaya çıkan çelişkileri kendi hizmetindeki şehircilik ve mimariyi de içeren araçlarla kontrol altına alır, örgütler ve mekâna müdahale eder (Lefebvre, 2014). "Emek mekânı" bu anlamda emek ve üretim süreçleriyle şekillenen ve işçinin failliği ile sermaye ve devletin etkileşimi bağlamında üretilen bir mekândır (Chaudhary, 2020; Herod, 1997; Lier, 2007).

Bu çalışmanın fındığın mekânlarının sermayenin ve işçilerin ihtiyaçları¹² ve aktif katılımı bağlamında şekillenmesindeki esnekliği ve devletin bu mekânların oluşumundaki rolünü ele alarak mekânsal örgütlenmenin emek, sermaye ve devletin ilişkisellikleri ile oluştuğunu göstereceği umulmaktadır.¹³

¹¹ "*Spatial fix*" kavramı (Harvey, 1981) Türkçe'ye mekânsal sabitleme, sabitlik ve sabite, mekânsal örgütlenme, mekânsal düzenleme olarak farklı şekillerde çevrilmiştir. Mekânsal sabitleme bu çevirilerden en yaygın olanı olsa da, bu yazıda kavramı kalıcı ve geçici mekânların üretimi için kullandığımız ve bu kullanım şekli belirli bir esnekliği içerdiği için sabitleme yerine örgütlenmeyi ve kimi zaman da düzenlemeyi kullanmayı tercih ediyoruz. Örgütlenme ve düzenleme arasındaki tercihlerimiz *fix*'in Türkçede işaret ettiği anlama göre değişmektedir. Emek coğrafyaları tartışmalarının "emeğin mekânsal örgütlenmesi" kavramıyla, işçilerin yapılı çevreyi fail olarak ürettiklerini (Herod, 1994, akt. Hayashi, 2023; Herod, 1997) vurgulamaktadır.

¹² Harvey (2006: 98) açıkça ihtiyaçların sabit olmadığını ve toplumların değişimiyle ihtiyaç bilincinin de değiştiğini söyler.

¹³ Burada "geçici otonom bölge" kavramından yararlanmak da mümkün olabilir. Ancak söz konusu kavram daha çok toplumsal hareketler bağlamında tartışıldığı ve dolayısıyla ilgili argümanlar bu yazının açıklamalarıyla doğrudan ilintili olmadığı için tartışmanın odağı kayabilirdi (bkz. Bey, 2011).

Ancak aşağıda öncelikle işçinin mekânın üretimindeki rolüne dair tartışmalara ayrıntılı olarak değinmek faydalı olacaktır.

Mekânın Üretiminde Fail Olarak İşçi

Yukarıda ekonomik coğrafya ve anaakım emek çalışmaları literatüründe işçilerin aktif şekilde mekânı doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl şekillendirdiğine yeteri kadar odaklanılmadığından bahsedildi. Herod (2003) ise emek coğrafyası çalışmalarının öncü ismi olarak, çalışma yerini adeta bir direniş mekânı olarak işaret etmekte ve işçilerin kapitalizmin coğrafyalarını kendi amaçları için nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Bu tür bir eylemlilikte işçinin aktif rolünden bahsedilebilir. İşçiler sadece tarihsel değil aynı zamanda coğrafi aktörlerdir. Onların mekânsal gömülü¹⁴ yaşamları, yaşadıkları coğrafi yapı ve ilişkileri şekillendirmeye çalıştıkları sosyal praksiyi ya sınırlar ya da mümkün kılar. Kendi seçtikleri koşullarda olmasa da işçiler, kendi coğrafyalarını şekillendirmektedirler (Herod, 2003). Bu noktada emekçilerin aktif özneler olarak konumlandırılması gereğine dikkat çekmek gerekir (bkz. Herod, 1997; Warren, 2019). İşçiler örneğin çalıştıkları yere yakın bir yerleşim kurmaya kolektif şekilde karar verip, mekânı üretim ilişkileriyle iç içe olan toplumsal üretimleri için kolektifleştirip sahiplenebilirler (Chaudhary, 2020). Emek mekânın üretiminde pasif bir rol oynamak yerine, barınmanın da dahil olduğu -mekânsal gömülü- eylemlerle aktif bir rol almaktadırlar. (Chaudhary, 2020).

Sermaye ve devlet mekânı kontrol edip hükmedebilir; mekâna hakim olabilir; ancak sadece işçiler mekânı sahiplenebilir (Herod, 2001, akt. Strauss, 2020). Emek coğrafyaları çalışmaları, üçlü mekân kavramsallaştırmasını – algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân¹⁵– takip ederek, devlet, sermaye ve

¹⁴ Bu ifade bir anlamda mekâna derin bir şekilde bağlı olma durumuna işaret etmektedir.

¹⁵ Lefebvre (2014: 67-69), mekânı, mekânsal pratik -algılanan mekân-, mekân temsilleri -tasarlanan/tasarlanmış mekân- ve temsil mekânlarını -mekâna eşlik eden imge ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân, oturanların, kullananların, kullanıcıların mekânları- üçlüsünün içindeki diyalektik ilişki ile üç momentli "toplumsal bir ürün" olarak ele alır. Kent sakinleri mekânın kullanıcılarıdır. Kullanımla ilişkili olan "sahiplenme", değişim ve mülkiyetle çatışmaya giderek buna karşı ortaya çıkar (Lefebvre, 2014: 359). Bu ele alış, emek coğrafyaları çalışmalarında, mekân ve kentsellik merkezli yaklaşıma, sermayenin kuramsal olarak ayrıcalıklı konumuna ve işçi sınıfının mekânın üretimi açısından kavramsallaştırılmasına yöneltilen eleştiriler de dahil olmak üzere işçilerin failiği bağlamında ilham

emek arası tarihsel ilişkiyi mekânın üretimi açısından zihinde canlandırılan; sermaye ile devlet tarafından "tasarlanan" ve işçiler tarafından "yaşanan" ve "temsil edilen" mekân olarak değerlendirmiştir (Chaudhary, 2020). Lefebvre (2014) de bir toplumun mekânsal pratiğinin kendi mekânını diyalektik bir etkileşim içinde, ona hakim olarak ve sahip çıkarak yarattığını ve ürettiğini belirtmiştir. Ekonomik sistemde mekânsal pratik, zaman kullanımına dair gündelik gerçeklik ile işçilerin çalışma yerlerini ve "özel" yaşamlarını geçirdikleri yerleri de içeren kentsel gerçekliği algılanan mekânının içinde sıkı sıkıya birleştirmektedir (Lefebvre, 2014: 67).

Emek coğrafyası çalışmalarının mekânın üretiminde işçiye bir aktör olarak odaklanmasına rağmen, kent ve coğrafya literatüründe sıklıkla tartışılan ancak işçiye doğrudan emeği üzerinden atfedilmeyen mekânın işgaline dair yeterli bir tartışma yürütmediği söylenebilir. Mekânın işgali kapitalist sistem tarafından kapatılanın bir anlamda geri alınmasıdır. Her ne kadar bu çalışma bu tür bir işgalin değerlendirilmesine dayanmasa da esnekliği ve geçiciliği mümkün kılan bu kavrama ve ilişkili tartışmalara değinmek yerinde olacaktır. Bu işgal, kapitalist sistem ve devletin çoğu zaman birlikte gerçekleştirdikleri mekânsal müdahalelere karşı, değişim değeri yerine kullanımı talep eden doğrudan eylem ve direniş olarak ele alınmaktadır. Toplumsal hareketler yanında ve hareketin kendisi olarak (Leontidou, 1996, akt. Horta, 2006) dünyadaki gecekondu benzeri yerleşim ve deneyimler ve "işgal evleri" bağlamında tartışılmaktadır. Söz konusu "işgal" deneyimleri, devlet tarafından farklı dönemlerde çeşitli düzenleme ve müdahalelere tabi kılınsa da genellikle yasal olmayan kategorisine yerleştirilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar özellikle barınma ve mekânın kullanımı olarak işgali bir hak ve yasal bir gereklilik bağlamında değerlendirmiştir (bkz. Chatterton, 2002).

Aşağıda ayrıntılı olarak ele alınabileceği gibi, Giresun'da her sene belli dönemlerde fındığın kurutulması ve seçilmesi için mahalle arasındaki sokakların ve özellikle sahil yolundaki kaldırımların işgal ve kullanımı buna benzer bir örnektir.¹⁶ Söz konusu mekânsal üretim ve işgal, emekçilerin

oluşturmuştur (bkz. Chaudhary, 2020; Herod, 1997, 2003; Hayashi, 2023; Strauss, 2020). Türkiye ve dünyadaki tartışmalarda yeterince üzerinde durulmadığı söylenebilecek olan Lefebvre'in (2014) bir diğer vurgusu ise toplumsal mekân kavramının genişleyerek geliştiği, *üretim* kavramının bu genişlemeye dahil olduğudur.

¹⁶ Bu "işgal" fındık kurutma döneminde kentte otoparklardan sokaklara farklı yerlerde karşımıza çıkabilir. Bu tür bir geçici kullanım/işgale dayanan kurutma yöntemi, fındık bahçesi olan ve fındıklarını toplayıp evlerinin bahçesinde,

krizleri mekânı kullanarak nasıl çözdüğünün bir örneği olarak da değerlendirilebilir. Bu yazıda fındık emekçileri; küçük üreticiler, mevsimlik işçiler, fındık fabrika ve atölyelerinde çalışan işçiler ve patozcular¹⁷ olarak ele alınmaktadır. Fındık iş gücüne dahil olan grupları elbette daha farklı şekillerde sınıflandırmak da mümkün olabilirdi. Örneğin Kablay (2015, 2016, 2018) fındık işçilerini dört gruba ayırmıştır: İlk grup fındığı kendileri, komşuları ve akrabalarının yardımı ile imece usulü toplayan ve işçi istihdam etmeyen küçük üreticiler olarak belirtilmiş; ikinci grup günübirlik hasada katılan yerli işçiler, üçüncü grup genellikle Gürcülerden oluşan yabancı işçiler¹⁸ ve dördüncü grup da “Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelen en kalabalığı Kürt işçilerden oluşan Kürt-Arap-Türk kökenli işçiler” olarak işaret edilmiştir. Diğer taraftan Kalkınma Atölyesi (2014), fındık hasadını sunulan hizmetleri de içeren bir süreç olarak değerlendirmiş ve dört taraftan bahsetmiştir: İlk olarak çocukların da dahil olduğu mevsimlik gezici tarım işçileri, ikinci olarak tarım aracıları, üçüncü grup olarak işveren konumunda bulunan fındık bahçesi sahipleri ve dördüncü olarak da çalışma yaşamını düzenlemek, denetlemek ve hizmet sunmak amacıyla çalışan başta kamu kuruluşları olmak üzere meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları belirtilmiştir. Bu çalışmada ise fındık emeğinin kentte ürettiği mekânlara odaklanıldığı için fındık bahçesinde çalışan işçilerin dışında patozcular ya da fabrika işçileri gibi fındık üretiminin farklı aşamalarında çalışanlara da odaklanılmıştır. Fındık iş gücüne odaklanan çalışmaların sıklıkla fındık tarımı işçilerini ve yoğunluklarını göz önünde bulundurarak kadın ve çocuk mevsimlik tarım işçilerini konu edindiği görülmektedir. TÜİK (2018) verilerine göre tarımda çalışanların %42,5’i kadındır ve kadın işçilerin %90’ı ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Benzer şekilde çocukların da tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığından bahsedilebilir. TÜİK (2019) verilerine

otoparkında veya yakınında kurutan kent sakinleri tarafından da uygulanmaktadır. Ayrıca üzeri örtülerek geceleri de serildiği yerde kalan fındığın kentte deneyimlenen güvene de dair bir fikir sunduğu da söylenebilir.

¹⁷ Patozcu ifadesi fındığı çotanak olarak nitelendirilen yeşil dış kabuğundan ayırarak kabuklu fındık olarak sert kabuğuyla kurutulmaya hazır getiren patoz makinesini kullanan kişiyi işaret etmek için kullanılır. Patozcular yalnızca fındık hasat zamanı Giresun’a gelip geçici barınma alanlarında (genellikle depodan bozma yerlerde) kısa süreli olarak kalırlar. Bu anlamda mevsimlik işçilerle benzer özellikler göstermektedirler. Patoz fındık üretim sürecinin zorunlu bir aşamasıdır.

¹⁸ Belirtmekte fayda var ki; saha çalışmasının gerçekleştirildiği 2021 ve 2022 yıllarında gerek Kovid-19 pandemisinin gerekse Türk lirasının değer kaybetmesinin etkisiyle Gürcü işçile karşılaşmamıştır.

göre 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların %64'ü tarımda çalışmaktadır. Söz konusu veriler fındık tarımına özgü olmasa da tarımın enformelliğine ve kadın ve çocuk işçiliğinin yaygınlığına ilişkin bir kanıt sunmaktadır. Nitekim fındık tarımı, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, çoğunlukla mevsimlik Kürt işçilerin gerçekleştirdiği, kayıtdışı ve çocuk işçiliğinin yaygın olduğu bir alan olarak bilinmektedir (Kablay 2015, 2016, 2018; Şimşek, 2022). Bu yazı yalnızca fındık tarımına odaklanmayarak, üretimin farklı aşamalarını ve ilişkili olarak farklı aktörlerini göstermektedir. Bu yapılırken, emekçilerin emek gücünün yeniden üretimini ve üretimin hasat dışındaki aşamalarını¹⁹ (fındığı kabuğundan ayırma, serme, kurutma, kırma, kavurma, işleme) gerçekleştirebilmek için kent merkezinde oluşturdukları geçici ve kalıcı mekânlara odaklanılmaktadır.

Fotoğrafın Sosyolojik Araştırmada Kullanımı: “Fındığın Mekânları”nı Görmek/Göstermek

Fotoğrafın sosyolojik bir araştırmada veri kaynağı olabileceğine dair tartışmalar çok yeni değildir²⁰ (bkz. Becker, 1974). Ancak Türkçe literatürde bu fikre yeni yeni alışıldığını söyleyebiliriz (Görk, 2016). Elbette bunun nedenlerine dair kapsamlı bir tartışma yürütülebilir, ancak burada kısaca hakim pozitivist bilim anlayışının yansıması olarak “güvenirlik ve geçerlik” ile ilgili çekinceler nedeniyle anaakımlaşmamış nitel araştırma tekniklerine sıcak bakılmaması ve “saygınlık” atfedilmemesi; fotoğraf gibi görsel materyallerin özellikle etnografik çalışmalarda ve dolayısıyla antropoloji disipliniinde sosyolojiye oranla daha sık kullanılması (Görk, 2016) fakat bu iki

¹⁹Çalışmanın fındık hasadında oluşturulan mekânları kapsamının dışında bırakmasının nedeni bunların kent merkezinde değil kırsal alanlarda oluşturulan mekânlar olmasıdır.

²⁰ Fotoğrafın ya da genel olarak görsel materyallerin sosyal bilimlerde kullanımı uzun bir geçmişe sahip olsa da -özellikle antropolojik gelenek nedeniyle- yaygın olarak kullanılmaya başlanmalarının 1990'lı yılların ortalarına tekabül ettiğini söyleyebiliriz (Knowles ve Sweetman, 2004). Bunun nedenlerini Knowles ve Sweetman (2004), dijital kültürün gündelik hayatımızda gittikçe daha fazla yer kaplaması; düşünümsel araştırma tekniklerinin kullanımının yaygınlaşması -otoetnografi, etnografi gibi-; kültürel çalışmaların disiplin olarak güçlenmesi şeklinde sıralıyorlar. Biz bunlara feminist ve postyapısalcı çalışmaların rolünü de eklemek istiyoruz. Nitekim bu kuramsal yaklaşımlar pozitivist bilim anlayışına ve tekniklerine getirdikleri eleştiriler bağlamında düşünümsel bilgi üretim biçimlerini ve spesifik olarak görsel materyallerin kullanımını teşvik etmektedirler.

disiplinin birbiriyle temasının yeni yeni yoğunlaşması gibi nedenler sıralayabiliriz.

Elbette çalışmanın araştırma tekniği olarak fotoğrafı kullanmasının nedeni görsel sosyoloji çalışmalarının azlığı olarak belirtilemez. Araştırma probleminin peşinde olduğu fındığın mekânlarını görerek ve göstererek anlama amacı bu tekniğin kullanılmasının temel nedenidir. Nitekim çalışmanın konumlandığı emek, kent, coğrafya disiplinlerinde görsel materyaller yaygın olarak kullanılmakta ve elverişliliğini zengin ve çeşitli çalışma konularıyla kanıtlamış görünmektedir. Örneğin Knowles ve Sweetman'ın (2004) derlediği *Picturing the Social Landscape* [Toplumsal Manzarayı Resmetmek] başlıklı kitapta yazarlar sosyal dünyayı farklı çalışma konularını "resmederek" anlamaya çalışmaktadırlar. Kitapta hanehalkının yaşayışını (Heath ve Cleaver, 2004), işçi sınıfı kültürünü (Harper, 2014a) ya da Amsterdam ve Chicago'daki soylulaştırma pratiklerini (Suchar, 2004) fotoğraf ya da diğer görsel materyaller (örneğin haritalar, şehir planları gibi) üzerinden anlamaya çalışan yazıları görmek mümkündür. Ya da başka bir çalışmada Roberts'ın (2010) Lefebvre'in mekânın üretimi kuramından yola çıkarak manzara fotoğraflarını analiz ettiği, fotoğrafı çalışmasına doğrudan dahil ederek fotoğraftaki temsil mekânlarına yoğunlaştığı, bunu tüm olasılıkları ile mekânın sonsuz üretimi ve yeniden üretimine bir şahitlik olarak değerlendirdiği görülebilir. Spesifik olarak emek ile ilişkili literatürün fotoğrafı nasıl kullanıldığına bakıldığında ise; güzellik-sağlık endüstrisinin oluşturduğu "beden işi"nin Güney Florida coğrafyasını nasıl şekillendirdiğini fotoğraflayan bir çalışma bulunabileceği gibi (Wolkowitz, 2012), kömür madeninde emek sürecini resmeden bir araştırma (Margolis, 1998) ya da göçmen işçilerin hikayesini anlatan bir çalışma da bulunabilir (Berger ve Mohr, 2018). Çoğaltılabilecek bu örnekler (bkz. Schwartz ve Ryan, 2021) görsel materyallerin bu yazının konusu da dahil pek çok farklı çalışma konusunu anlamak için kullanılabileceğini göstermektedir.

Bu çalışmada kullanılan fotoğraflarla ilgili bilgi vermek gerekirse; fotoğrafların çalışmanın dahil olduğu saha çalışması boyunca (2021 Temmuz-2022 Ekim) araştırma sorusunu cevaplama gayesiyle çekildiğini söylemek gerekir. Şüphesiz fotoğraf onu çekenin inşasıdır (Harper, 2004b; Rose, 2016). Bu anlamda birden fazla araştırmacının çektiği fotoğraflar birden fazla inşayı içerecektir. Bu çeşitliliğin kuramsal bir tartışma yürütürken zaman zaman dezavantaj olabileceğinin farkında olarak, fotoğrafların mutlaka araştırma sorusuna cevap arayacak şekilde çekilmesine ve çekilmiş olan fotoğrafların içerisinden yalnızca araştırma problemine

cevap verenlerin kullanılmasına dikkat edilmiştir. Şunu da belirtmekte fayda var; çalışmada fotoğraflar kuramsal olarak ne gerçekliği yansıtan bir kanıt olarak ele alınmakta ne de gerçekliği oluşturdukları düşünülmektedir. Bu ikisinin arasında bir tavırla, fotoğrafın var olanı yeniden var ettiğine inanılmaktadır. Bu anlamda görsel materyalden yola çıkılmadığı, ancak görsel materyalin anlayıp anlatırken kullanıldığı söylenebilir.

Bu çalışmada odaklanılan fındık emekçilerinin çalışma koşulları, toprak (ortalama ekim alanın altında) sahipliği, ücretlendirme gibi hususlarda birbirlerinden oldukça farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu grupları bu çalışmada ortaklaştıran şey ise; fındığın üretim aşamasında aktif olarak çalışmaları ve kentte fındık üretimini mümkün kılan mekânları üretmeleridir. Aşağıda öncelikle mevsimlik tarım işçilerinin ve patozcuların emek gücünün yeniden üretimini mümkün kılan geçici çadır alanlarına ve depolara bakılmaktadır. Daha sonra küçük üreticilerin fındık kurutma, ayıklama ve satış için oluşturduğu sahil yolu kenarındaki ve sokak aralarındaki geçici mekânlara, takiben fındık fabrika ve atölyelerinde çalışan işçilerin fındık kırma, kavurma ve işleme mekânlarına odaklanılmıştır.²¹

Fındığın Mekânları: Fındık Üretimine Koşulu ve Sonucu

Türkiye’de üretilen fındığın en büyük alıcısı uluslararası bir gıda firmasıdır.²² Çikolata ve çikolatayla ilgili yan ürünler üreten firma ülkede üretilen fındığın yarısından fazlasını almakta ve bunun için büyüklü küçüklü farklı tedarikçiler kullanmaktadır. Bunlar ihracat için kabuklu fındığı kıran –içhaneler– ve kavuran küçük atölyeler olabileceği gibi, ihracat hacimleriyle bu atölyelerden ayrılan ancak aynı işi yapan, yerel halkın “fabrika” dediği firmalar da olabilmektedir. Bunun dışında fındık manavı²³ diye tabir edilen küçük ve

²¹ Büyük ya da orta ölçekli bahçe sahipleri ve yerli işçiler kent merkezindeki mekânlardan ziyade kırsal alandaki mekânların şekillenmesinde daha aktif bir rol oynadıkları için çalışmanın problemi gereği analize dahil edilmemiştir.

²² Firmanın adını etik gerekçelerle verilememektedir.

²³ Fındık manavları, Fiskobirlik’in fındık alımındaki etkinliğinin azalması ve fındık alımında Fiskobirlik’in ikamesi olarak görülen Toprak Mahsülleri Ofisi’nin (TMO) her bir üreticiden belirli miktarda ürün satın alması nedeniyle (burada çalışmadaki üreticilerin yine de TMO’nun dengeleyici bir unsur olarak pazarda kalmasını istediklerini belirtmek de fayda var) fındık alımında oluşan boşluğu doldurmaktadır. Sermaye fındık manavlarının fiyatı düşürmesi ve piyasada taşeronlaşmış ve

büyük ölçekli tüccarlar da bahsi geçen uluslararası firmanın tedarikçisi konumundadır. Dolayısıyla aşağıda da ele alacağımız gibi, içhaneler, fabrikalar ve fındık manavları gibi sermayenin temas ettiği tüm fındık mekânları kalıcı özelliktedir ve bu çalışmanın da odağı olan kent merkezindedir. Diğer taraftan Harvey'in (2012) sermayenin mekânsal örgütlenmesinin (*spatial fix*) yalnızca üretim alanını ve piyasayı içermediğini belirttiğini hatırlamakta fayda var. Mekânsal örgütlenme ile kapitalizmin kendisine için krizlerini aşabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için yeni coğrafyalarda serbest/sınırsız dolaşımının bir zorunluluktur ve bu nedenle sermaye yeni coğrafyalara genişlemek zorundadır (Harvey, 1981). Ancak bu genişleme yalnızca yeni marketler ve üretim alanları bulmayı değil aynı zamanda emek gücünü bulmayı da içerir (Harvey, 2012). Diğer bir ifadeyle, sermayenin mekânsal örgütlenmesi iş gücüne erişimi ve onun yeniden üretimini de içerir. Ki aşağıda görüleceği gibi, fındıkta üretim ve yeniden üretimin şartları maliyetleri düşürmek ve dolayısıyla sermayenin kârını maksimize etmek için oldukça elverişlidir.

örgütlenmemiş olarak varolan bu aktörlerin varlığından yararlanarak ürünün fiyatını belirleme noktasında daha etkin olabilmektedir. Bu noktada fındıktaki taban fiyat uygulamasının hala önemli –ancak etkinliği tartışılabilir– bir kontrol unsuru olduğunu ifade etmekte fayda var.

Mevsimlik Tarım İşçileri, Patozcular ve Fındık Emek Gücünün Yeniden Üretim Mekânları

Fotoğraf 1: Mevsimlik Fındık İşçileri için Valilik Tarafından Tahsis Edilen Konaklama Alanı

Fındığın mekânları, yalnızca fındığın toplanması, kurutulması ya da ayıklanması gibi fındık üretiminin asli aşamaları olduğu düşünülen safhalar için üretilmez, aynı zamanda fındık üretim sürecini mümkün kılan emeğin "yeniden üretim mekânları" olarak; işçilerin çalıştıkları süre boyunca "işgal ettikleri" ve kullandıkları –kamusal– mekânların; dönemsel barınma ve yaşam mekânlarının üretimini de içermektedirler. Mevsimlik tarım işçileri²⁴ kırsal alanda işverenlerin kendileri için bahçelerine yaptırdıkları evlerde ya da fındık bahçelerine yakın boş alanlarda²⁵ kurdukları çadırlarda barınabildikleri gibi (Kablay, 2018), mülki idare amiri ve muhtarlıklar tarafından belirlenen alanlar, bahçe sahibi tarafından temin edilen konutlar (Kalkınma Atölyesi, 2012, 2014; Şimşek, 2022) ve kent merkezinde Valiliğin belirledikleri

²⁴ Kalkınma Atölyesi (2020: 46) fındık hasadındaki mevsimlik tarım işçiliğini ücretsiz aile işçisi, mahalli tarım işçisi ve mevsimlik gezici tarım işçisi şeklinde üç tip işçilik olarak tanımlamıştır.

²⁵ Yakınlık, ulaşımın güvenli şekilde sağlanması ve buna ilişkin masraflar bağlamında düşünülebilir (bkz. Kablay, 2016).

alanlarda da kalabilmektedirler. METİP kampı²⁶ olarak da bilenen bu alanlara kurulan çadırlar ve patozcuların geçici olarak yaşadıkları depolar fındık emek gücünün ürettiği geçici mekânlar olma özelliği göstermektedirler.

Fotoğraf 2: Mevsimlik Fındık İşçilerinin Yasal Konaklama Alanındaki Çadır Alanları

²⁶ Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP). 2010 yılından beri uygulanan METİP kapsamında kurulan geçici yerleşim kampları vasıtasıyla mevsimlik işçilerin barınma koşullarında yapılmaya çalışılan iyileştirmeler ve bunların sınırlılığı (elektrik, şebeke suyu, hijyen koşulları) ile ilgili çalışmalar için; bkz. Kably ve Aysan (2019); Kalkınma Atölyesi (2014). METİP kampları ayrıca hem farkındalık yaratmayı amaçlayan afiş ve uyarılar hem de kapalı ve açık mekânlarda oluşturulan eğitim ve faaliyet alanları ile çocuk işçiliğinin önlenmesine (Kably, 2016) dair politika uygulamaları açısından da değerlendirilebilir.

Karadeniz Bölgesi'nde mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve yaşam koşulları farklılık göstermektedir. Örneğin Kalkınma Atölyesi (2014) Batı Karadeniz'de barınmayı çadır, kapalı konut ve ahşap/bitkisel çardak olarak üç grupta ele almıştır. Kalkınma Atölyesi (2020) "geçici çadır yerleşimini" mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan hanelerin göç ettikleri yerlerde kısa veya uzun süreli yaşadıkları; ağırlıklı olarak bez, naylon, plastik malzemeden imal edilmiş çadırlardan veya prefabrik yapılardan oluşan yerleşim alanları olarak tanımlamıştır. Bu alanların kamu kurumları tarafından işçiler için bir proje veya program dahilinde tesis edildiği veya işçilerin kendi imkânlarıyla kurulduğu eklenmiştir.

Fotoğraf 3: Mevsimlik Fındık İşçilerinin Yasal Konaklama Alanındaki Çadırları ve Yaşam Alanları

Mevsimlik tarım işçileri daha önce başka çalışmaların pek çok kez ortaya koyduğu gibi oldukça zor şartlarda çalışmakta (Çınar, 2014; Çınar ve Lordoğlu, 2011; Ulukan ve Ulukan, 2011) ve yetersiz ve sağlıksız koşullarda barınmaktadırlar (Kablay, 2018; Kablay ve Aysan, 2019; Kalkınma Atölyesi, 2014, 2020; Şimşek, 2022; Yıldırak vd., 2003). İşçiler çadırı ve çadır alanının çevresini yemek yapmak, bulaşık ve çamaşır yıkamak gibi yeniden üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için kullanırlar. Çadır alanlarındaki bu faaliyetleri gerçekleştirmekle yükümlü olanların çoğunlukla kadınlar olduğu ve bu durumun kadınların fındık tarımında çalıştıktan sonra emek gücünün yeniden üretimi için barınma alanlarında da çalışmaya devam etmeleri anlamına geldiği olarak –yerli işçiler için de– ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur (Baş ve Ciđerci Ulukan, 2020; Kablay, 2018). Kadınlar bu emekleriyle söz konusu kamusal alanları geçici ve “yasal” olarak “işgal” eder ve onları fındık emek gücünün yeniden üretimini mümkün kılacak yaşam mekânlarına dönüştürerek, kullanılırlar. Böylelikle sermayenin fındık üretimi için gerek duyduğu emek gücünü üretecek mekânlar devlet ve kadın emeği eliyle örgütlenmektedir. Burada fındık emek gücünün yeniden üretimi için gerekli mekânların üretiminin yalnızca kadının yeniden üretim emeğiyle gerçekleşmediğinin altını çizmek gerekmektedir.

Örneğin fındık üretim sürecinin pek anılmayan bir aktörü olarak fındığı yeşil kabuğundan ayıran patoz makinesini kullanan ve patozcu olarak ifade edilen erkeklerin de mevsimlik tarım işçilerine benzer şekilde kentte geçici barınma mekânları ürettikleri görülmektedir. Fındık hasat döneminde geçici olarak Giresun'a gelen patozcular şehir merkezindeki depoları başka bir kullanım ile sahiplenerek barınma mekânı olarak kullanmaktadırlar. Bu barınma mekânları tıpkı mevsimlik tarım işçileri örneğinde olduğu gibi emek gücünün yeniden üretimini mümkün kılacak faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmektedir. Bu anlamda mekânın üretimi fındığın üretimini -de- sağlamaktadır.

Fotoğraf 4: Bir Patozcunun Barınma Mekânı

Fotoğraf 5: Bir Patozcunun Mutfak Olarak Kullandığı Alan

Sermaye ve devlet emek sürecinde mekânı ve üretimini kontrol etse de mekânı sadece işçiler kullanımlarıyla sahiplenebilirler (Chaudhary, 2020; Herod, 2001, akt. Strauss, 2020). Fındık üretim sürecini mümkün kılan yeniden üretim mekânları, tüm olumsuz koşullarına rağmen mevsimlik tarım işçileri ve patozcular tarafından kullanılıp deneyimlenen; yaşanan mekânlardır. Temel olarak barınma ihtiyacına yönelik olan bu mekânlar üzerinden ortaklaşma, doğrudan üretim alanının dışında da bunu mümkün kılacak şekilde ve her sene benzer şekilde üretilmektedir. Mekânın üretimi ve örgütlenmesinin sadece sermayenin birikimi ve hareketi için değil emek gücünün yeniden üretimi ve işçilerin hayatta kalma stratejileri için de önemli olduğu gerçeği, geçici süreliğine fındık üretimi için kentte yaşayan mevsimlik işçi ve patozcuların ürettikleri bu "geçici" mekânlar üzerinden anlaşılmaktadır. Devletin bu üretimdeki rolü ise mevsimlik tarım işçilerinin toplanma mekânı olarak belirtilen kamusal alanın "geçici işgalini" sermaye lehine yasallaştırması olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin ve patozcuların "kendi başlarının çaresine" bakmak için oluşturdukları bu geçici mekânlar aynı zamanda fındık hasadının maliyetlerinin düşürülmesinin bir yoludur ve dolayısıyla fındığı işlemek üzere alan firma için ürünün fiyatının ucuzlaması anlamına gelmektedir. Bu

anlamda emeğin örgütlediği bu geçici mekânların sermayenin lehine olduğunu hatırlamakta fayda var.

Küçük Üreticiler ve Fındık Kurutma, Ayıklama ve Satış Mekânları

Fotoğraf 6: Giresun Sahil Yolu Kaldırımları Boyunca Serilmiş Olan Fındıklar

Giresun'da toplam fındık üretiminin yarısından fazlası ortalama fındık ekim alanının altında büyüklüğe sahip olan fındık bahçelerinde küçük üreticiler tarafından gerçekleştirilmektedir.²⁷ Bu üreticiler fındık hasadı için genellikle aile üyeleri dışında ek emeğe ihtiyaç duymamakta ve yıl boyunca fındık bahçesinin bakımıyla kendileri ilgilenmektedir. Fındık bahçelerinin eğimli olması ve fındık kurutmak için arazilerinin olmaması küçük üreticilerin Ağustos ve Eylül aylarında sahil yolundaki kaldırımları, mahalle arasındaki sokakları ve otoparkları geçici süreliğine "işgal" ederek fındık

²⁷ Bu bilgi çalışmanın gerçekleştirildiği TÜBİTAK projesi kapsamında Giresun İl Tarım Müdürlüğü ile yapılan görüşmede talep edilerek elde edilmiştir. Kurumun kaydettiği verilerden oluşmakta, herhangi bir rapora dayanmamaktadır. Küçük üretici tanımı için fındık ekim alanı büyüklüğünü değil fındık hasat miktarını baz alan çalışmalar da görmek mümkündür (bkz. Kablay, 2015). Bu çalışmada fındık hasat miktarının değil fındık bahçesi büyüklüğünün baz alınmasının nedeni, saha çalışması boyunca fındık bahçesi büyüklüğü ve alınan ürün arasında standart bir oran belirlenememiş olmasıdır. Alınan ürün miktarı bahçeye sene boyunca yapılan bakım ve iklim şartlarına göre değişiklik göstermektedir.

üretiminin belirli aşamaları için geçici mekânlar üretmelerine neden olmaktadır.

Fotoğraf 7: Hapishane Duvarının Kenarına Kuruması İçin Serilmiş Fındıklar

Fındığın üretimini mümkün kılan bu mekânsal üretim, devletin resmi bir iznine ve düzenlemesine dayanmayan, adeta "göz yumduğı"²⁸ ve

²⁸ Benzer bir "göz yumma" ve bu durumun farklı dönemlerde farklı şekillerde "yasal" ve kalıcı hale gelmesinin Türkiye kentleşme sürecinin ve siyasi tarihinin temel unsurlarından biri olduğunu hatırlanabilir. "Formel" ve "enformel" arası keskin sınırların olmadığı, geçirgen bir ilişki bağlamında tartışılan bu tür bir mekânsal üretimi (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001) kentleşmeye dair literatürle ilişkili olarak görmek ayrıca önemlidir.

gelenekselleşen bir kullanım şeklidir. Geçiciliğe dayanan bu uygulama fındık üretim sürecinde mekâna dayalı ihtiyaçları karşılayıp kârın maksimizasyonuna bağlı olarak gelişmektedir. Burada kârın maksimizasyonu depolama yeri olmayan küçük üreticinin fındığı bir an önce kurutup satmak ve bu anlamda fındığı saklamak için ayrı bir masraftan kaçınmak istemesiyle ilişkilidir.²⁹ Mekânsal örgütlenmenin (*spatial fix*) bir sorunun çözülmesi, adeta tamir edilmesi olarak açıklanabileceği ve çözümün geçiciliğine dair bir anlam içerdiği (Harvey, 2001) hatırlandığında, küçük üreticinin her yıl aynı dönemde fındığı kurutabilmek için kentsel mekânı aynı şekilde işgal etmesi, örgütlenmenin esnekliğine, geçiciliğine ve çözüm odaklı sürekliliğine işaret etmektedir.

Fotoğraf 8: Fındık Beklemek İçin Kurulmuş Çadır ve Serilmiş Fındık

Fındık kurutma işlemi Giresun'un yağışlı ve nemli iklim şartlarında uzun sürmekte, bu durum fındıklarının evlerinden uzakta kurutmak zorunda kalan üreticilerin uzun süre çadırda kalarak fındıklarının beklemelerine neden

²⁹ Fındığın bu geçici mekânları tüm tutarsızlıkları ve çelişkileriyle akademik ve yasal olarak farklı şekillerde değerlendirilen, ilk dönemlerinde "geçici" bir "ara form", "kendiliğinden" bir çözüm ve barınma şekline tekabül eden "gecekkondunun" yasal olmadan yasallaşması örneğiyle benzeştirilebilir.

olmaktadır. Bu durum yukarıdaki mevsimlik tarım işçileri örneğinin de gösterdiği gibi, üretim alanının yalnızca işin gerçekleştiği yer değil, işçinin -bu örnekte küçük üreticinin- emek gücünün yeniden üretimini mümkün kılmak adına kendi barınma ve beslenme ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak şekillendirdiği bir mekânsal üretim olduğunu göstermektedir (Chaudhary, 2020). Giresun'da her yıl aynı dönemde küçük üreticiler, çalıştıkları yerin (fındık kurutma ve ayıklama işini yaptıkları yer) yakınına geçici olarak yerleşmeye kolektif şekilde karar verip, üretim ile iç içe olan mekânı örgütleyip, geçici süreliğine kolektifleştirip, sahiplenmektedirler.

Fotoğraf 9: Fındık Ayıklayan Küçük Üretici

Küçük üretici sahil yolu kaldırımlarının bu geçici işgalini yalnızca fındık kurutma ve ayıklama için değil aynı zamanda fındığın satışı için de kullanmaktadır. Fındık manavı olarak tabir edilen fındık tüccarları sahil yolunu daha ucuza fındık alabilecekleri bir alan olarak görmektedirler. Fındığı depolayacak yeri olmadığı için ürünü bir an önce satmak isteyen küçük üretici için fındığı çuvalayıp eve götürmeden ya da fındık tüccarına deposunda saklaması için bırakmadan ("emanete verme/bırakma") doğrudan sahilten satmak oldukça pratik bir çözümdür.

Fotoğraf 10: Fındık Manavına Fındık Satış Anı (Küçük Üretici Ailesi ve Fındık Manavı)

Fotoğraf 11: Kent Merkezindeki Bir Fındık Manavının (Tüccarının) Ofisi ve Deposu

Geçici mekânların fındık üretim sürecindeki kalıcı mekânsal devamı olan fındık manavları fındığı üreticiden alarak fabrika olarak tabir edilen ihracatçılara, içhane olarak bilinen atölyelere ya da fındık işleme tesislerine satan tedarikçilerdir. Üretici çoğunlukla kırma ve kavurma işlemlerini yapacak makinelere kendisi sahip olmadığı³⁰ için kabuklu fındığını fındık manavına/tüccara satar. Satma işlemi fındığın karşılığı olan paranın üreticiye satış esnasında teslim edileceği şekilde gerçekleşebileceği gibi, “emanete bırakma” olarak bilinen ve üreticinin fındık manavının deposunu kendi deposu gibi kullanarak, istediği zaman ürünü satması şeklinde de gerçekleşebilir. Fındık manavları ile üretici arasındaki ilişki enformel ağlara dayanan -hemşerilik, komşuluk, akrabalık gibi- ve üreticinin kimi zaman hasada kadar tüccardan avans alarak, sonrasında fındığını bu borca karşılık verebildiği kompleks bir ilişkidir (bkz. Kablay, 2015).

Fındık manavları, kent merkezinde “çarşıya ve pazara yakın” konumlanırlar ve böylelikle hem üretici hem de sermaye buralara kolaylıkla erişebilir. Bu anlamda mekânlar yalnızca üreticilerin değil -küresel-sermayenin de fındığa temas ettiği mekânlar olarak değerlendirilebilir. Giresun gibi bir “Karadeniz kentinde”³¹ kent merkezi, fındığın üretimi ve sonrasında da, ticaret açısından merkezi önemini ve rolünü korumaktadır. Bu durum kent merkezinin ticaret gibi geleneksel özelliklerinin fındık üretimi aracılığıyla devam ettiğinin de bir göstergesidir.

³⁰ Son yıllarda küçük girişimcilerin fındık kırma, kavurma, ezme ve paketleme makineleri alabileceği kredileri imkanları artmış ve bu durum çalışmanın dahil olduğu saha çalışması boyunca gözlemlendiği şekliyle kırsalda küçük imalathanelerin sayısının artmasına yol açmıştır. Çalışma boyunca KOSGEB, DOKAP ve Tarım İl Müdürlükleri aracılığıyla eriştikleri kredilerden yararlanarak kendilerine küçük atölyeler kurmuş olan küçük ve orta büyüklükte fındık üreticileriyle karşılaşmıştır. Bu durumun, fındığın kabuklu şekilde satılmasının önüne geçerek, küçük üreticinin elini güçlendirebileceği umulabilir.

³¹ Ki her kentin kendine özgünlüğünün göz ardı edilmeden ve tektipleştirilmeden, temkinli ve özenli bir şekilde anlaşılması ve anlatılması gerekir.

Fotoğraf 12: Giresun Sahil Yolu Kaldırımları Boyunca Serilmiş Olan Fındıklar

Diğer taraftan, tüccara verecek kadar dahi ürünü olmayan küçük üretici ise sahil yolundaki kaldırımları fındığı doğrudan tüketiciye satmak için kullanmaktadır. Sahildeki kaldırımlar ve yaya yolu bu şekilde geçici bir karşılaşma ve pazar(lık) mekânına dönüşür.

Görüldüğü gibi Giresun'un sahil yolu kaldırımları fındık hasat zamanında küçük üreticinin fındığı kurutmak, ayıklamak ve satmak için "işgal" ederek sahiplendiği bir mekâna dönüşmektedir. Tasarlanan mekânların fındık üretimi için yeniden üretildikleri, fiziksel olarak çalışma yerinin sabitliğine meydan okuyan, bu anlamda başka bir algılanan ve yaşanan mekândan bahsedilebilir. Fındık üretimiyle üretilen bu "geçici" mekânlar, ayrıca doğrudan fındık üretiminde olmayan kentin sakinlerinin de deneyimlediği ve ürettiği yaşanan mekânlardır. Emegün örgütlediği bu mekânların sermayenin daha kolay ve ucuza fındığa erişmesini sağladığının da altını çizmek gerekir.

İşçiler ve Fındık Kırma, Kavurma ve İşleme Mekânları

Fındık üretimini mümkün kılan ve fındık üretiminin ürettiği kalıcı mekânlar - fındık manavlarının ofisleri ve depoları dışında- kırma, kavurma (içhaneler) ve işleme tesisleri (fabrikalar) olarak sıralanabilir. Doğu Karadeniz

Bölgesi'nde kadınların tarım dışı istihdamındaki artışın (Ulukan ve Ulukan, 2022) hizmet sektörü dışında kalan kısmının fındık atölyeleri ve fabrikalarında yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Fındık tarımından kopmuş ya da fındık tarımı temel geçim kaynağı olmaktan çıkmış kadınlar için fındık fabrikaları bir alternatif haline gelmiştir (Çiğerci Ulukan, 2019). Diğer taraftan Türkiye'de kadının fabrikada çalışmasına ilişkin çalışmalar kadınların "fabrikadansa" atölye ismi verilen "küçük aile işletmelerinde" çalışmalarının daha yaygın olduğunu göstermektedir (Dedeoğlu, 2009; White, 2015). Kent merkezinden uzak, tanımadıkları kişilerin olduğu, çalışma düzeni çocuk ve ev işlerinin sorumluluğunu almaya müsait olmayan fabrika koşulları, fındık özelinde genç kadınları kent merkezi ve ilçe merkezlerindeki içhane adı verilen kırma ve işleme tesislerine yönlentmektedir. Bu durum mekânsal örgütlenmenin kendi içinde sermaye lehine esnek bir düzenleme olarak yerel özellikler üzerinden şekillenmesine bir örnek olarak okunabilir.

Fotoğraf 13: İçhanenin Fındık Seçme Bandı ve Kadın İşçilerin Minderleri

Yukarıdaki fotoğrafta küçük ölçekli bir çalışma mekânı olarak içhanenin, işçiler tarafından kullanılarak sahiplenildiği ve yaşadıkları mekân olarak üretildiği görülmektedir. Üretim alanı olarak tasarlanan mekân sadece çalışılan bir yer ve fiziki bir mekân olmanın ötesinde işçiler tarafından doğrudan deneyimlenmekte ve üretim sürecinde rahat edecekleri şekilde onlar tarafından yeniden üretilmektedir.

Öte yandan içhanelerin kent merkezinde konumlanmasından farklı olarak fındık işleme tesisleri genellikle kent merkezi dışındaki sanayi bölgelerinde bulunmaktadır. Bu durum fındık işleme tesislerinde (fabrikalarda) çalışan kadınların genellikle çocuk bakma sorumluluğuna sahip olmayan –çocukları yaşça büyük– ve diğer ev içi sorumlulukları görece azalmış, içhanedeki kadınlara göre yaşça daha ileri olan kadınlar olmasına neden olur (Erdoğan, 2023). Benzer şekilde Ordu'daki beş farklı fındık işleme tesisinde çalışan kadın işçilerle yaptığı araştırmasında Çigerci Ulukan da (2019), görüştüğü kadınların büyük çoğunluğunun orta yaş ve üstünde olduğunu ve kadınların fabrikada çalışmasının erkeklerin kadınların ev içi işlerini aksatmayacaklarına dair iknalarına bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmanın odaklandığı kent merkezinde konumlanan tek fındık işleme tesisi diğer işleme tesislerine kıyasla tüm yaş gruplarından kadınların çalışmayı tercih ettikleri bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni kadınların ifade ettiği şekilde; fabrikanın lokasyonunun herkesin gözünün önünde ve dolayısıyla güvenli olması ve ayrıca ulaşım için zaman kaybetmemeleri nedeniyle ev içi sorumluluklarına daha fazla zaman ayırabilmeleridir (Erdoğan, 2023). Fotoğrafın da gösterdiği gibi yerleşim yerlerinin arasında kalan ve fiziksel olarak iyileştirmeye ihtiyaç duyan bu yapının yer değiştirememesinin en önemli nedenlerinden biri yöneticilerinin ifade ettiği şekilde "kadınları yeni yerlerine getiremeyecekleri" endişesidir. Dolayısıyla fındık kırma, kavurma ve işleme aşamaları için gerekli içhane ve fabrika gibi mekânlar iş gücüne erişim için kent merkezinde konumlanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum işçilerin mekânın örgütlenmesindeki failliklerini gösteren apaçık bir örnektir.

Fotoğraf 14: Kent Merkezindeki Fındık İşletme Tesisi

Sonuç: İşçinin Mekânsal Üretimini Görünür Kılmak

Bu çalışma fındık üretim sürecinde mekânı, işçilerin emeği ile üretilen sosyal bir ürün olarak ele almaktadır. Kapitalizmin hayatta kalması mekânın üretimiyle mümkün olurken, sermaye, devlet ve işçiler bu fındık üretim mekânlarının üretilmesinin aktörleridir. Bu yazı bu üç aktörün tümünün

kesişen rollerini belirtmekle birlikte, emek coğrafyası literatürüne paralel olarak işçilerin dönüştürücü rolüne ve bu anlamda emeğin kentte fındık üretimini mümkün kılan mekânları nasıl ürettiğine odaklanmaktadır.

Yazıda ilk olarak genel hatlarıyla emek coğrafyası çalışmaları alanı ve mekânsal örgütlenme (*spatial fix*) kavramı ele alındıktan sonra, mekânın üretiminde işçinin failliğine odaklanan çalışmalara değinilmiştir. Daha sonra mekânsal bir üretim süreci olarak değerlendirilen fındık üretim sürecine niçin fotoğraflarla bakıldığını açıklamak için görsel sosyoloji çalışmalarına ve fotoğrafın bu yazının alanı olan emek, kent ve coğrafya çalışmalarındaki örneklerine odaklanılmıştır. Bu çalışmada fotoğraf kullanılmasının nedeni; araştırma problemi olan "fındık üretim süreci kentteki mekânları nasıl dönüştürüyor?" sorusunun fındık üretim sürecini mümkün kılan mekânların kalıcılığını olduğu kadar sürekli geçiciliğini de yakalamayı gerektirmesi ve ancak fotoğrafın buna imkân vermesidir. Nitekim çalışma sırasında fındık emekçilerinin (mevsimlik işçiler, patozcular, küçük üreticiler ve fındık fabrika ve atölyelerinde çalışan işçiler) emek gücünün yeniden üretimini ve üretimin hasat dışındaki aşamalarını (fındığı kabuğundan ayırma, serme, kurutma, kırma, kavurma, işleme) gerçekleştirebilmek için kent merkezinde oluşturdukları geçici ve kalıcı mekânları fotoğraf vasıtasıyla göstererek araştırma problemini cevaplamaya çalışmıştır.

Söz konusu araştırma problemini cevaplamanın kuramsal katkısı şu şekilde özetlenebilir: Çalışma mekânsal örgütlenme (*spatial fix*) kavramını, emeği ve emeğin oluşturduğu mekânları/coğrafyaları merkeze alarak fındık üretimi özelinde yerleştirmektedir. Yazının bunu yaparak emek coğrafyaları çalışmalarına özellikle emekçilerin kendi ihtiyaçları bağlamında ürettikleri geçici mekânlar vasıtasıyla önemli bir katkı sunduğu düşünülebilir. Anaakım emek çalışmalarında çalışma yeri (*workplace*) genellikle çalışmayı içeren fiziksel, verili bir çevre, değişmez mimari bir plan ve bina olarak ele alınırken, mekânın emeğin de aktif olarak yer aldığı sosyal bir üretim olduğu ve süreç içindeki ilişkiselliği göz ardı edilebilmektedir. Oysaki bu yazının yaptığı gibi tersi bir ele alış, çalışma alanını sadece faaliyetlerin yansıdığı ve böylelikle şekillenen bir mimari/fiziksel içerenden çok, kentsel olan sermaye, devlet ve emekle şekillenen, emek ve işçiler tarafından da üretilen bir şekilde kurgulamakta ve böylelikle işçilerin failliğini gözler önüne sermektedir.

Yazının, kentsel mekânın fındık üretim süreci bağlamında işçilerin failliği merkezinde nasıl üretildiğine odaklanarak Giresun kentini; kentsel mekânın üretimini pasif ve fiziksel bir ele alışa dayanan fındığın coğrafyası Giresun olarak değil, emek ile dönüşen ve dönüştüren canlı bir kent olarak

düşünmeye ve emeği de; sosyal dünyayı dönüştüren bir güç olarak okumaya vesile olması umulmaktadır.

Extended Summary

The study claims that hazelnut production in Giresun is mainly possible through capitalism's production of space, which could be grasped by examining not merely how the hazelnut production process is "reflected" on the space as the geography of hazelnuts as a passive and physically spatial approach, but how the space is "produced" with hazelnut labour. To make this mutual production process between hazelnut and space visible, the study will focus on the "permanent" and "temporary" spaces of the hazelnut production process. In this respect, it is crucial to reveal that the power holders are not the mere actors in the production of the space, but the worker produces and reproduces the space, by using and appropriating it with labour. After discussing the labour geography studies and the concept of spatial fix, the article elaborates on the agency of the worker in the production of space. Considering the scarcity of visual sociology studies, the methodology of the study will be discussed in a separate section to illustrate how photography can be used in a sociological study. The findings section will discuss the production of temporary and permanent spaces in relation to hazelnut production through photographs. The photographs are taken to answer the research question.

The geography of labour is defined as “the effort to see the economic geography of capitalism through the eyes of labour by understanding how workers shape space” (Herod, 1997), by emphasizing the active role of workers in this production and transformation. Although capital and the state control space and its production in the labour process, only workers can own space through their use (see Chaudhary, 2020; Herod, 2001 in Strauss, 2020), who are hazelnut labourers (petty producers, seasonal workers, workers working in hazelnut factories and workshops and haymakers) in the stages of production other than harvest (separating the hazelnut shell, laying, drying, crushing, roasting, processing).

In the context of labour geographies, the study refers to and elaborates on three spatial actors namely labour, capital and state. These three actors produce their "spatial fix", which sometimes contradict each other for their own interests (Chaudhary, 2020). In the mainstream labour studies, while the workplace is generally considered as a physical container, a given environment, an unchanging architectural plan and building where the

work takes place, it is often overlooked that the space is in fact a social production with its relationality in the process. "Labour space" is the space shaped and produced by labour and production process in the context of the agency of the worker and the interaction of capital and state (Chaudhary, 2020; Herod, 1997; Lier, 2007). Harvey (1981) states that the unlimited circulation of capital in new geographies is a necessity to overcome its inherent crises with the spatial fix and organization and to survive, and therefore capital has to expand to new geographies. Herod (1997; 2003), referring to and offering a critique to Lefebvre, has discussed the centrality of production of space for the reproduction of capital and capitalist relations. The production of space is significant not only for the accumulation and movement of capital, but also for the reproduction and survival strategies of workers but who are also active in this process. The "space with labour" in the labour geographies is almost essential and immanent to labour (see Castree, 2007; Herod, 2003). The state plays a role in the social organization of space, especially for reproduction, and the physical and social infrastructure.

The study would illustrate the flexibility of hazelnut spaces in the context of the needs of capital and workers, and the controversial role of the state in the production of space. Workers can collectively decide to stay close to where they work, and collectivize and appropriate the space for their social production, which is intertwined with production relations (Chaudhary, 2020). The labour geography literature focusing on the worker as an actor in the production of space does not discuss the occupation of public space. Although this study is not based on such an occupation and squatting, it would be appropriate to address this concept and related discussions that enable flexibility and temporality. The passive role of the state at this point appears as the legalization of the "temporary occupation" of the public space, which is defined as the meeting place of seasonal agricultural workers, in favour of capital. This production of space, which enables the production of hazelnuts, which are petty producers, is a form of use that is not based on an official permission and regulation of the state. The petty producer's occupation of urban space to dry the hazelnuts at the same period every year depends on this flexibility and temporality of the spatial organization. They collectively decide to temporarily settle in a place close to where they work and organize, by collectivizing and appropriating the space. The seasonal agricultural workers set up their tents in the place determined by the Governorship and stay in the warehouses as the

temporary spaces of the hazelnut labour force. The hazelnut greengrocers, considered as the permanent spatial continuation of temporary spaces in the hazelnut production process, are the suppliers who buy hazelnuts from the producer and sell them to exporters. The coastal sidewalk of Giresun turns into a hazelnut -production- space where the small producer occupies in order to dry, sort and sell the hazelnuts during the hazelnut harvest. Thus, the conceived space is transformed for the hazelnut labour process vis-à-vis the lived space that challenges the stability of the workplace.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların makaleye katkısı eşit orandadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma TÜBİTAK'ın 3501 Kariyer Geliştirme Projesi kapsamındaki 220K387 nolu projenin saha çalışması verilerine dayanmaktadır. İlgili kuruma, proje araştırmacısına ve bursiyerlerine teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makaleyle ilgili herhangi bir kurum, kişi veya kuruluş ile çıkar çatışması bulunmamakta olup yazarlar arasında da çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Alasalvar, C., Shahidi, F., Liyana-Pathirana, C., ve Ohshima, T. (2003). "Turkish Tombul hazelnut (*Corylus avellana* L.). 1. Composition characteristics", **Journal of Agricultural and Food Chemistry**, 51(13), 3790-3796.
- Atabeyoğlu, Ö. ve Ayhan, A. (2020). "Giresun kenti parklarında kullanıcı memnuniyeti", **Kent Akademisi**, 13(2), 305-314.
- Baş, L. ve Çiğerci Ulukan, N. (2020). "Fındık Tarımında Mevsimlik Çalışan Yerli Kadın İşçiler: Fatsa Örneği", **Fiscaoeconomia**, 4(1): 111-131.
- Becker, H. S. (1974). "Photography and sociology", **Studies in Visual Communication**, 1(1), 3-26.
- Bekdemir, Ü., Elmacı, S., ve Köse, F. M. (2016). "Giresun'da Düzensiz Kentleşmenin Teyyaredüzü ve Hacı Siyam Mahalleleri Örneğinde İncelenmesi", **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(14), 40-64.
- Berger, J. ve Mohr, J. (2018). **Yedinci Adam**, İstanbul: Metis.
- Bey, H. (2011). **TAZ: The Temporary Autonomous Zone**, Autonomedia.
- Bulut, S. (2018). "Giresun İli ve Yöresi Ağzlarında Fındık", **Mavi Atlas**, 6(1), 205-232. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.418036>
- Castree, N. (2007). "Labour geography: A work in progress", **International Journal of Urban and Regional Research**, 31(4), 853-862.
- Chatterton, P. (2002). "Squatting is still legal, necessary and free: a brief intervention in the corporate city", **Antipode**, 34(1), 1-7.
- Chaudhary, T. (2020). "From 'spaces of work' to 'spaces of struggle'", **City, Culture and Society**, 20, 100324.
- Coe, N. M. (2012) "Geographies of production III: Making space for labour", **Progress in Human Geography**, 37(2), 271-284.
- Çiğerci Ulukan, N. (2019). "Kırsal Dönüşüm, Tarım Dışı İstihdam ve Kadın Emeği: Fındık Fabrikalarında Çalışan Kadınlar", **Emek Araştırma Dergisi**, 10(16): 123-140.
- Çınar, S. (2014). **Öteki "Proleterya" De-proleterizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri**, Ankara: NotaBene Yayınları.
- Çınar, S. ve Lordoğlu, K. (2011). "Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Tarım İşçiliğine. Sosyal Haklar Sempozyumu", **Bildiri Kitabı**, 419-448.
- Dedeoğlu, S. (2009). "Ataerkillik ve Enformel Emek: Konfeksiyon Atölyelerinde Ücretsiz Aile İşçileri", **Praksis**, 20, 105-118.
- Demirkan, Ö. ve Karaibrahimoğlu, S. (2018). "Tarımsal Bir Ürün Olarak Fındığın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Giresun Kent Mekânına Yansımaları", **Idealkent**, 9 (25), 856-884.

- Erdoğan, E. (2023). **Küresel Ekonominin Yerel Duyguları ve Etiği: Şükran ve Fındık Üretiminin Organizasyonu**, 3501 TÜBİTAK Projesi Sonuç Raporu.
- Erkonan, Ş. (2014). "Aile Fotoğrafları: Aile Belleğinin Kurgulanmasında Fotoğrafın Rolünü Etnografik Yöntemle İncelemek", **Moment Dergi**, 1(2), 122-147.
- Görk, R. V. (2016). "Bir yöntem, yöntembilim ve/veya bir sosyoloji alanı olarak görsel sosyoloji", *Yedi*, 15, 25-39.
- Güneş, F. (2017). "Görsel Sosyoloji Üzerinden Mevsimlik Tarım İşçiliğini Anlamak: Eskişehir Alpu Örneği", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(2), 135-154.
- Harper, D. (2004a). "Wednesday-Night Bowling: Reflections on Cultures of a Rural Working Class", Knowles, C ve Sweetman, P. (der.) **Picturing the Social Landscape: Visual Methods and the Sociological Imagination** içinde, Routledge: Londra, 93-114.
- Harper, D. (2004) kaynağı (Photography as social science data), Harper, D. (2004b)
- Harvey, D. (1981). "The spatial fix - Hegel, Von Thunen, and Marx", **Antipode**, 13(3), 1-12.
- Harvey, D. (1982). **The Limits to Capital**, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2001). "Globalization and the "spatial fix"", **Geographische Revue: Zeitschrift für Literatur und Diskussion**, 3(2), 23-30.
- Harvey, D. (2006). **Sosyal Adalet ve Şehir**, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2012). **Spaces of capital towards a critical geography**, Hoboken: Taylor and Francis.
- Hayashi, M. (2023). "Any Labour Geographies in Urban Theory? Workers Meet Lefebvre and Harvey (Yet Again)", **Antipode**, 55(2), 415-435.
- Herod, A. (1997). "From a Geography of Labor to a Labor Geography: Labor's Spatial Fix and the Geography of Capitalism", **Antipode**, 29(1), 1-31.
- Herod, A. (2003). "Workers, space, and labor geography", **International Labor and Working-Class History**, 64, 112-138.
- Horta, A. P. B. (2006). "Places of resistance: Power, spatial discourses and migrant grassroots organizing in the periphery of Lisbon", **City**, 10(3), 269-285.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği**, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kablay, S. (2015). "Mevsimlik ve gezici-geçici çalışma: çocuk işçiler", Yücesan-Özdemir, G. (der.), **Rüzgara karşı emek süreçleri ve karşı hegemonya arayışları** içinde, Ankara: NotaBene, 89-114.
- Kablay, S. (2016). "Fındık Bahçesinde İşçi Olmak: Ordu ve Giresun İllerinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları", Yıldırım, D. ve Haspolat, E. (der.) **Değişen Karadeniz'i Anlamak** içinde, Ankara: Phoenix, 281-308.
- Kablay, S. (2018). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları: Fındık İşçileri Örneği", Şendeniz, Ö. ve Yıldırım, E. (der.) **Sırtında Sepeti Bafra'dan Hopa'ya Karadeniz'de Kadınlık Halleri** içinde, Ankara: Phoenix, 209-233.
- Kablay, S. ve Aysan, M. E. (2019). "Hazelnut Workers and Their Problems / Fındık İşçileri ve Sorunları", Ataman, B. C. ve Taşkiran, G. (der.), **Recent Evaluations on Humanities & Social Sciences** içinde, Londra-Istanbul: IJOPEC Publication, 143-155.
- Kalkınma Atölyesi (2012). **Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar için Model Eylem Planı**, Ankara.
- Kalkınma Atölyesi (2014). **Fındık Hasadının Oyuncuları**, Ankara.
- Kalkınma Atölyesi (2020). **Fındık Dalda Kalmaz**, Ankara.
- Knowles, C., ve Sweetman, P. (2004). **Picturing the social landscape**, Londra: Routledge.
- Lefebvre, H. (1976). **The survival of capitalism: reproduction of the relations of production**, Londra: Allison & Busby.
- Lefebvre, H. (2014). **Mekânın Üretimi**, (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lier, D. C. (2007). "Places of work, scales of organising: a review of labour geography", **Geography Compass**, 1(4), 814-833.
- Margolis, E. (1998). "Picturing labor: A visual ethnography of the coal mine labor process", **Visual Studies**, 13(2), 5-35.
- Marx, K. (2016). **1844 El Yazmaları**, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Memiş, L. ve Gülcan, S. (2020). "Kentsel alanda çocuk ve çocuk oyun alanları: Giresun Merkez İlçe örneğinde bir araştırma", **OPUS International Journal of Society Researches**, 16(27), 633-671.
- Roberts, J. (2010). "Photography, landscape and the social production of space", **Philosophy of Photography**, 1(2), 135-156.
- Rose, G. (2016). **Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials**, Londra: Sage.

- Schwartz, J., ve Ryan, J. (2021). **Picturing place: Photography and the geographical imagination**, Londra: Routledge.
- Suchar, C. (2004). "Amsterdam and Chicago: Seeing the Macro-Chracateristics of Gentrification", Knowles, C ve Sweetman, P. (der.) **Picturing the Social Landscape: Visual Methods and the Sociological Imagination** içinde, Routledge: Londra, 147-165.
- Strauss, K. (2020). "Labour geography II: Being, knowledge and agency", **Progress in Human Geography**, 44(1), 150-159.
- Şimşek, G. (2022). "Fındık Tarımında Mevsimlik İşçiler: Giresun Örneği", **Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(1), 1-16.
- Tuncer, S. (2017). "Fotoğrafın gör dediği: Aile fotoğrafları üzerine bir analiz denemesi", **Fe Dergi**, 9(1), 1-11.
- Ulukan, U. ve Ulukan, N., C. (2011). "Fındık Üretiminde Çalışma İlişkileri ve Mevsimlik İşçiler: Perşembe Örneği", Gamze, Y. Özdemir, vd. (der.) **2000'li Yıllarda Türkiye'de İktisat ve Siyaset Rüzgarları** içinde, Ankara: Efil Yayınevi.
- Ulukan, N. C. ve Ulukan, U. (2022). "Doğu Karadeniz Tarımında Kadın: Hanehalkı Anketlerinin Söyle (me) dikleri", **Fiscaoeconomia**, 6(2), 726-742.
- Warren, A. (2019). "Labour geographies of workplace restructuring: An intra-labour analysis", **Antipode**, 51(2), 681-706.
- White, J.B. (2015). **Para ile Akriba: Kentsel Türkiye'de Kadın Emegi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wolkowitz, C. (2012). "Flesh and stone revisited: The body work landscape of South Florida", **Sociological Research Online**, 17(2), 1-7.
- Yıldırak, N., vd. (2003). **Türkiye'de Gezici ve Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları**, Ankara: Tarım-İş.
- <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporlar%C4%B1/2021%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporlar%C4%B1/F%C4%B1nd%C4%B1k%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporu%202021-340%20TEPGE.pdf>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tablolari-2020-2021-45505>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2018-30677#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%202018%20y%C4%B1%C4%B1nda%20bir%20%C3%B6nceki,%34%2C2%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-December-2019-33783#:~:text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20%16%2C5%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1.&text=%C4%B0%20Fg%C3%BCc%C3%BC%202019%20y%C4%B1%20Aral%C4%B1k%20d%C3%B6neminde,%51%2C8%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.>